

1963 - התיקון השני לחוק השיפוט הצבאי, התשט"ו-1955:

הקמת ערכאת ערעור על בתי המשפט הצבאיים

מאת: סרן שיר ליבוביץ, תובעת צבאית בפרקליטות מרכז וחיל האוויר, התביעה הצבאית.

החוק לתיקון חוק השיפוט הצבאי (בתי משפט צבאיים - ערעורים), התשכ"ד-1963, המוכר כתיקון מספר 2 לחוק השיפוט הצבאי, עיגן לראשונה את זכות הערעור על פסקי דין של בתי המשפט הצבאיים אשר פעלו בתחומי ישראל לפי תקנות ההגנה (שעת חירום), 1945, עד שנת 2000.

רקע עובדתי

לאחר הקמתה של מדינת ישראל, עם כינונו של הממשל הצבאי באזורי מושבה של האוכלוסייה הערבית בישראל, הוקמה מכוח תקנה 12 לתקנות ההגנה (שעת חירום), 1945 מערכת בתי המשפט הצבאיים. לבתי המשפט ניתנה סמכות לדון בכל עבירה לפי התקנות שנעשתה בישראל. בהתאם לתקנות ההגנה כוננו רק בתי משפט צבאיים של ערכאה ראשונה, ולא הייתה אפשרות ערעור על החלטותיהם - לא לנאשמים ולא לתביעה הצבאית.

הליך החקיקה

בישיבה שהתקיימה ביום 20 בפברואר 1962, דנה מליאת הכנסת בסוגיית הממשל הצבאי בשטחי מדינת ישראל, שבשלב זה נמשך קרוב ל-14 שנים. במהלך הדיון הכריז ראש הממשלה ושר הביטחון דאז, דוד בן גוריון, כי לצד המשכו של הממשל הצבאי, בכוונתו לקבוע הקלות במנגנון הממשל הצבאי. בהקשר זה הודיע בן גוריון, כי יפעל לכינון ערכאת

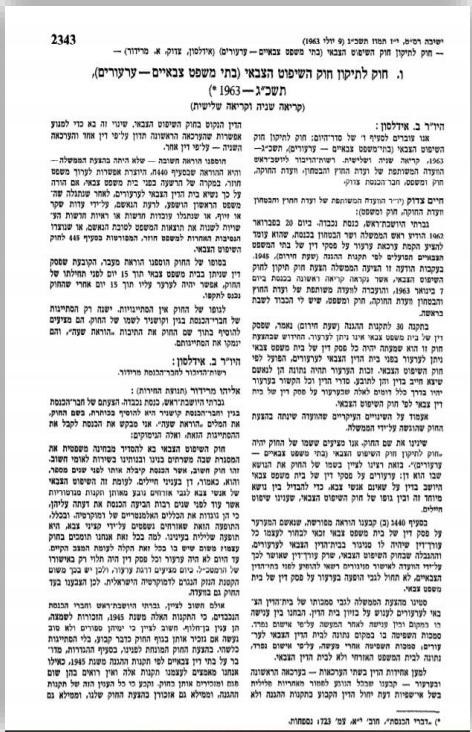

דברי הסבר להצעת החוק

ערעור על בתי המשפט הצבאיים. בהמשך להצהרה זו הגישה הממשלה את הצעת חוק השיפוט הצבאי (תיקון מס' 2), התשכ"ג-1962, שבה הוצע כי בית הדין הצבאי לערעורים ישמש כערכאת ערעור של בתי המשפט הצבאיים.

עד להחלת התיקון שימש בית הדין הצבאי לערעורים כערכאת ערעור רק על החלטות בתי הדין הצבאיים, בפניהם נשפטו קצינים, נגדים, חיילים ואזרחים עובדי צה"ל. כעת הוצע שבית הדין הצבאי לערעורים ידון גם בערעורים בעניינם של אזרחים, אשר הועמדו לדין בפני בתי המשפט הצבאיים. היה בכך חידוש, ובדיעבד, היה זה גם אחד המקרים היחידים שבהם תחולת חוק השיפוט הצבאי הורחבה לאזרחים.

הצעת החוק הובאה לקריאה ראשונה בכנסת ביום 7 בינואר 1963. בישיבה זו הציג סגן שר הביטחון דאז, שמעון פרס, את הצעת החוק. בתום דיון ממושך במליאת הכנסת אושרה הצעת החוק בקריאה הראשונה ברוב קולות וללא מתנגדים ועברה לדיון בוועדה משותפת של ועדת החוץ והביטחון ו-ועדת החוקה, חוק ומשפט, לשם הכנתה לקריאה שניה ושלישית.

חלק מפרוטוקול הדיון במליאת הכנסת בקריאה השנייה והשלישית, מיום 9 ביולי 1963

יושב-ראש הוועדה המשותפת, חבר הכנסת חיים צדוק, הציג בפני המליאה את הצעת החוק העדכנית. הוועדה ביקשה לשנות את שמו של החוק ל"חוק לתיקון חוק השיפוט הצבאי (בתי משפט צבאיים-ערעורים)", כדי לתת ביטוי לנושא בו דן החוק כבר בכותרתו, וכן לייחודו כעוסק בערכאת הערעור על בתי המשפט הצבאיים, שאינם עוסקים בהעמדתם לדין של אנשי צבא. החידוש המשמעותי שהכניסה הוועדה בהצעת החוק היה עיגון האפשרות לקיומו של משפט חוזר בהוראת נשיא בית הדין לערעורים. בתום הדיון במליאה עלה החוק להצבעה והתקבל ברוב קולות.

לאחר חקיקת החוק, שימש בית הדין הצבאי לערעורים כערכאת ערעור על בתי המשפט הצבאיים שפעלו בישראל, מתוקף תקנות ההגנה. ברבות השנים החלו להתבסס בבית הדין הצבאי לערעורים, בשבתו כערכאת ערעור על בתי המשפט הצבאיים, הלכות משפטיות הנוגעות לעבירות הביטחוניות שבתקנות ההגנה. פעילות בתי המשפט הצבאיים בשטח מדינת ישראל חדלה אמנם להתקיים לפני כשני עשורים, עם ההחלטה בדבר סגירתו של בית המשפט הצבאי שפעל בלוד, אך ההלכות שנפסקו בעבר משמשות עד היום את בתי המשפט הצבאיים הפועלים באזור יהודה ושומרון. כזאת היא, למשל, הפסיקה בתיק עמ"ב 1/98/צ' התובע הצבאי הראשי נ' יאסר חוסיין חנג'ר אשר מגדירה מהי "התאחדות בלתי מותרת".

חשיבות החקיקה

אחת ממושכלות היסוד בהליך הפלילי היא זכותו של נאשם להליך הוגן. בזכות זו נכללת גם זכותו לערער על החלטה מרשיעה שניתנה בעניינו, וכן על חומרת עונשו. עד לתיקון חוק השיפוט הצבאי בהקשר זה לא הייתה קיימת זכות כזו.

קיומה של ערכאת ערעור הוא מרכיב חשוב, בקידום ובשמירה של אחידות ההלכה המשפטית, ומקלה על הערכאות הדיוניות בהפקת לקחים ובלמידה מן הניסיון של שופטי הערכאה הגבוהה מהן.

בעבודת הדוקטורט שלה, ובמספר חיבורים נוספים, ניתחה ד"ר אלינה קורן נתונים על אודות הרשעות של נאשמים שהועמדו לדין בפני בתי המשפט הצבאיים. מן הנתונים שנאספו על-ידה עולה, כי הן בשנים שקדמו לתיקון החוק והן בשנים שלאחר התיקון שיעור ההרשעות בעבירות נגד ביטחון המדינה היה זניח. הנתח המשמעותי של העבירות בגין הובאו נאשמים לדין בפני בתי המשפט הצבאיים היו עבירות פליליות ובמיוחד

עבירות כלפי הממשל הצבאי, כגון עבירות של שהיה בלתי חוקית ותנועה ללא היתר. מרבית התיקים היו מסתיימים במסגרת יום "שיפוט מהיר" במהלכו העומדים לדין הובאו בפני שופט, הודו ביציאה מאזור הממשל הצבאי ללא היתר, הורשעו ונידונו לעונש של קנס. כמו כן עולה כי מעטים התיקים שהגיעו בפועל לדין בפני ערכאת הערעור באותם השנים ומעטות ההלכות המשפטיות שהתפתחו באותה העת, קרי בתקופת הממשל הצבאי.

עניין נוסף שבלט בהצעת החוק ובחקיקה שנוצרה בסופו של יום, כאמור, הוא "הנטע הזר" שנבלע בחוק השיפוט הצבאי: הסדרת עניינם של בתי משפט צבאיים, בחוק שממוקד בראש ובראשונה בשיפוטם של חיילים ובבתי דין צבאיים.

מדוע בחרתי בנושא?

כחלק מתפקידי כתובעת בתביעה הצבאית אני נדרשת לאזן בכל יום בין האינטרס הציבורי למיצוי הדין עם נאשמים שביצעו עבירות פליליות לבין זכויותיהם של נאשמים להליך הוגן. להשקפתי התיקון לחוק מהווה דוגמה לעיגון זכויות נאשמים במערכת המשפט הצבאית.

החלטות בית הדין הצבאי לערעורים ובית המשפט הצבאי לערעורים, כל אחד בתחומו, מהוות חלק בלתי נפרד מפועלה של התביעה הצבאית. עבודתנו בתביעה הצבאית, החל משלב קבלת ההחלטות ברמה המנהלית ובהמשך בהופעה בפני בתי הדין המחוזיים ובפני בתי המשפט הצבאיים, משקפת את התווית הדין ואת פרשנותו על-ידי ערכאות הערעור, כפי שאלו משתקפים מההלכות המשפטיות שנקבעו והתפתחו לאורך השנים.

ערכאת בית-משפט צבאי במחנה צריפין (במשפטו של הטוראיסט קוזו אוקמוטו, בשנת 1972; צילום: משה מילנר, לע"מ)

להרחבה בנושא, ראו את המקורות הבאים:

- חוק לתיקון חוק השיפוט הצבאי (בתי משפט צבאיים-ערעורים) תשכ"ג-1963. במאגר החקיקה הלאומי שבאתר המרשתת של הכנסת:
<http://m.knesset.gov.il/Activity/Legislation/Laws/Pages/LawBill.aspx?t=lawsuggestionssearch&lawitemid=148696>
- הצעת חוק לתיקון חוק השיפוט הצבאי (בתי משפט צבאיים-ערעורים) ;
- דברי הכנסת, הישיבה המאתיים ושתים של הכנסת החמישית מיום 7 בינואר 1963 ;
- דברי הכנסת, הישיבה המאתיים שישים ותשע של הכנסת החמישית מיום 9 ביולי 1963 ;
- בג"ץ 87/85 ג'מאל אחמד ג'בר ארג'וב נ' מפקד כוחות צה"ל באזור יהודה ושומרון, פ"ד מב(1) 353 ;
- תקנות ההגנה (שעת חירום), 1945 ;
- צו בדבר הוראת בטחון (יהודה ושומרון) (מס' 378), תש"ל-1970 ;
- אלינה קורן "קרימינליזציה של קונפליקט פוליטי - פשיעה בקרב האזרחים הערבים בשנות החמישים", פלילים ח 157 (1999) ;
- יעקב אביאל "שיפוט מהיר, 50 מוזניבים ואלף ל"י ליום", הארץ מיום 22.4.1955.